

možná „diagnózou nás všech“.³⁹ Rhodes ukazuje, jak zkušenost supermaxu vede některé chovance k sebepoškozování: panoptická „vypočítaná manipulace“ s tělem ústí do svého opaku. Vězňové vnímají svá těla jako opuštěná a využívají je k tomu, aby se sami projeví. Reagují tak na negativní viditelnost, jež je měla přimět k tomu, aby se podřídili opatřením vedoucím k zesílené viditelnosti.⁴⁰

Na druhé straně Oscar Gandy a v novější době Mark Andrejevic⁴¹ sledují působení panoptika ve spotřebitelském kontextu. Jde tu o měkkou součást kontinua dohledu. V databázovém marketingu se má cílová skupina přimět k domněnce, že sama kalkuluje, zatímco jde jen o to, aby byla započítána a – samozřejmě – aby se zapojila do dalších nákupů. V tomto případě jde o zřetelně komodifikovanou individuaci; pokud zde můžeme hovořit o panoptické moci, pak je ve službách prodejců, kteří se snaží ukolébat lehkomyšlné spotřebitele. Nálezy Gandyho a Andrejevice přitom dokládají, že takové techniky běžně fungují. Zapadají do prosperujícího a lukrativního marketingového průmyslu.

V čem je paradox? Zatímco tvrdá podoba panoptika vyvolává zavržení a odpor, který se obrací proti formaci Foucaultových „poddajných těl“, měkká podoba podle všeho vede k silné poslušnosti, kterou si lidé snad ani neuvědomují.⁴² Podobné paradoxy vyvolávají naléhavé otázky, které se týkají vztahu těla a technologií, produktivní moci a aktivního odporu a konečně skrytosti, resp. vzájemnosti vidění (abychom zmínili jen tři témata). Vyvolávají však také pochybnosti

39 | L. Rhodes, *Panoptical intimacies*, in: *Public Culture* 10: 2 (1998), s. 308.

40 | L. Rhodes, *Total Confinement: Madness and Reason in the Maximum Security Prison*, Berkeley 2004.

41 | M. Andrejevic, *Reality TV: The Work of Being Watched*, New York 2004.

42 | Téměř zde cituji z D. Lyon, *The search for surveillance*, in: *týž, Theorizing Surveillance*, s. 8.

o tom, jak plodná dnes může být panoptická analýza.

Proto bych vám rád položil několik otázek, Zygmunte. Koneckonců jste se tomuto tématu rozsáhle věnoval dávno přede mnou a prostřednictvím kritiky panoptika jste často ukazoval, jak současná modernita překonala některé své dřívější charakteristiky. Panoptikon vlastně vykládáte jako součást dřívějšího příběhu, jehož „poté“ je tekutá modernita. Svět pevných věcí se rozpustil v množství proudů; šíření disciplíny se rozpadá do nových prostorů, nových situací.

Dříve než se obrátíme k jednotlivostem, rád bych položil tuto přímou a všeobecnou otázku: Znamená nástup tekutého dohledu zánik panoptika?

Zygmunt Bauman Osobně nesdílím názor Kevina Haggertyho. Již před několika desetiletími jsem získal imunitu proti podobným poplašným voláním díky varování velkého psychologa Gordona Allporta, jenž říká, že v humanitních vědách nikdy nevyřešíme žádný problém – jenom nás tyto problémy již unaví. A volání po tom, abychom zapomněli, se od té doby stalo nejběžnějším a také nejzrádnějším zpěvem Sírén, který zaznívá z tlampačů či ze sluchátek tekuté moderní doby...

Podle mého názoru panoptikon stále žije vyzbrojené mocnou (elektronicky vylepšenou, „kyborgizovanou“) silou, o níž se Benthamovi, ba ani Foucaultovi nikdy nesnilo. Není již ovšem univerzálním vzorcem, univerzální strategií nadvlády, jak se ve své době domnívali tito autoři; ba není již ani základní nebo nejčastěji používanou strategií. Panoptikon se nyní omezuje na „nezvládnutelné“ části společnosti, jakými jsou vězení, tábory, psychiatrické kliniky a ostatní „totální instituce“ ve smyslu Ervinga Goffmana. Jakým způsobem dnes fungují, skvěle zaznamenal a po mém soudu s definitivní platností popsal Loïc Wacquant. Jinak řečeno, panoptikální praktiky se omezují na místa a lidi, kteří jsou v debetu, „nepoužitelní“ či skutečně „vyloučení“ – logika těchto praktik